

POGÁCSÁS ANETT

GARANCIA VAGY AKADÁLY? A SZERZŐI JOGRÓL VALÓ LEMONDÁS TILALMÁNAK HELYE EGY RUGALMAS SZERZŐI JOGI RENDSZERBEN

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A védelem formalitásmentes keletkezése a szerzői jog egyik leg-
alapvetőbb garanciális szabálya, amely a Berni Unió Egyezmény
(BUE)¹ berlini, 1908-ban végrehajtott felülvizsgálata során vált a
nemzetközi szerzői jog meghatározó részévé. Ennek megfelelően a
szerzői jogi védelmet keletkeztető jogi tény maga a mű *létrejötté*²,
azaz a megalkotásán kívül nincs szükség más cselekményre (elis-
merésre, nyilvántartásba vételre, zsúrizásra stb.) a védelem kelet-
kezéséhez, az mint joghatás egyszerűen a mű elkészítéséhez mint
reálaktushoz fűződik.

Az ily módon „automatikusan” keletkező védelmet a magyar
szerzői jogban mintegy kiegészítő garanciális szabály, hogy a szer-
ző a mű létrejöttétől kezdve őt megillető személyhez fűződő joga-
it nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át és a szerző
nem mondhat le róluk.³ A szerzőket megillető vagyoni jogok főszabá-
ly szerint szintén nem ruházhatók át, másként sem szállhatnak át és
azokról lemondani sem lehet, viszont a törvényben meghatározott esetek-
ben és feltételekkel átruházhatók, il-
letve átszállnak.⁴ Ezek a vagyoni jogok
tehát a magyar jogrendszerben *első-
sorban kizárólagos vagy nem kizáró-
lagos felhasználási engedélyekkel* gya-
korolhatóak azzal, hogy a jogalkotó in-
dokoltnak látta, hogy bizonyos műtí-
pusok és egyes jogviszonyok esetében
a szabályozás adjon módot a szerzői
vagyoni jogok átruházására.⁵

A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában. Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között nem húzható a jog eszközeivel választóvonal, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok.

A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában. Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között nem húzható a jog eszközeivel választóvonal, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok.

A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában. Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között nem húzható a jog eszközeivel választóvonal, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok.

A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában. Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között nem húzható a jog eszközeivel választóvonal, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok.

2. RENDELKEZÉS A SZERZŐI JOGGAL

A szerzői joggal való rendelkezés tehát hatályos jogunkban elsősorban a mű felhasználásának engedélyezését mint vagyoni rendelkezést takarja, valamint – ahogyan Törő Károly fogalmaz – „személyiségi rendelkezéseket” is magában foglal (ez utóbbi alatt értve a mű titokban tartásához, a nyilvánosságra hozatalához és visszavonásához való jogot).⁸ A digitális kor közegében viszont a szerzői joggal való rendelke-

A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának adjunktusa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

zés kapcsán is új dimenziók és új igények nyíltak. Ennek során az alkotó *személye* és *akarata* jelentőségének növekedése nem azt jelenti, hogy a mű és alkotója közötti kapcsolat a jövőben valamennyi mű és hasonló teljesítmény esetében *szorosabb* lesz, sőt! Az esetek nagy részében az alkotó akaratának erőteljesebb figyelembevételének éppen a művek szabadabb hozzáférhetővé tételében lesz jelentősége.

2.1. Az alkotó akarata

Központi kérdése a szerzői jognak, hogy miként viszonyul az alkotók széles és igen heterogén táborához, és hogy maguk az alkotók hogyan viszonyulnak a szerzői joghoz. Az eredeti jogosultak közötti különbségek nem csak mű- és teljesítménytípusonként, valamint a rájuk jellemző felhasználási módok alapján mutatkoznak meg (nevesül hogy egy szoftver alkotójának motivációja és érdekei jelentősen különbözhetnek egy szobrászétól), a szerzői jog által biztosított *lehetőségekkel* az egyes kategóriákon belül is eltérő módon kívánnak élni a jogosultak. Egyes területeken az alkotók jellemzően nyitottabbak a szerzői jog alkalmazásának nyitott modelljeire (például a tudományos művek alkotói, igaz, részben „kényszerűségből”), de például művészeti területen az nyitott modellek erősödése nem tapasztalható. Határvonal képződik a kereskedelmi értelemben jelentős – azaz a „kulturális piacra” készült vagy annak részévé vált – művek jogosultjai és más művek alkotói között is. A „tipikus” és „atipikus”, a „professzionális” és „hobby”-alkotó, a névfeltüntetési jogával élők és anonim utat választók közötti különbségek mind alapvető eltéréseket hoznak a szerzői jog *alkalmazása* során is. A szerzői jog elviekben képes kezelni ezeket a különbségeket. Ugyanakkor egy adatbázis, egy megrendelt reklámgrafika, a wikipédiára írt egyéni, eredeti jellegű tíz sor, egy vers, egy hangfelvétel előállítás, vagy egy rádióműsor – a különféle védett művek/teljesítmények létrehozása mögött egészen eltérő motivációk állhatnak, amelynek nem lebecsülendő a szerzői jog jövőbeli alkalmazására gyakorolt hatása.

Az, hogy a szerzői jogi *szabályozás középpontjában* klasszikusan és a jövőben talán még inkább *a szerző áll*, nem azt jelenti, hogy az alkotó a „tudás fájának” féltékeny őrzésére kap eszközt a jogalkotótól a felhasználók és a közönség rovására. A szerzői jog jövőjéről szóló viták észrevétlenül ugrasztották egymásnak a közönséget és az alkotót, pedig viszonyuk távolról sem ellenséges a XXI. század *digitális közegében sem*.

A szerzői jogban a magánautonómia erősödésére a hozzáférést biztosító láncolat működőképessége, és az egyéni, eredeti alkotótevékenységnek a tömegtermelés zűrzavarában is biztosítható támogatása érdekében nagy szükség van. A digitális kor valóban „kitermelte” a szerzőség új rétegét is: „a szerző eredetiségének és újat teremtő képességének a kétségbevonása azt is jelenti, hogy előtérbe kerül a szövegek létrehozása mint időt és teret átívelő *kollektív alkotás*, s maguk a szövegek pedig mint sokforrású, sokszólamú, állandó változásban lévő képződmények tárulnak a szemünk elé.”⁹ A közösségi alkotás léte, az alkotó/befogadó gyakori összemossódása, az erőteljes egymásra építkezés, a kérészerű alkotások azonban nem a *szerzői jog lényegét*, hanem alkalmazását formálják.¹⁰ Azokban az esetekben, ahol az alkotó maga sem kötődik művéhez, a szerzői jognak nem a kötődés mesterséges fenntartása, hanem a bizonytalanság elkerülése a fő célja. Egy magánjog gya-

korlása ugyanis akkor sem tehető kötelezővé, ha arról – egyébként jól megalapozott etikai/filozófiai okokból – nem lehet lemondani. A jogosult számára mindig is adott volt a lehetőség, hogy műve felhasználását – akár díjfizetés nélkül – szabadon lehetővé tegye. *Ennek az akaratnak a sokkal egyszerűbb, egyértelmű helyzetet eredményező kifejezhetőségére (és kifejezésére) alapvető szükség van az internet világában.* Ha mindezek során az „amatőr” és „professzionális” alkotó között nem húzható a jog eszközeivel választóvonal, az látható, hogy a szerzői jog által biztosított lehetőségekkel más módon kívánnak élni a különféle alkotói csoportok.

Ahogy Handke fogalmaz: „a jogosultak valószínűleg nagyobb rugalmasságra törekednek ahhoz, hogy a védelmi szintjüket a saját igényeikhez igazítsák.”¹¹ A kérdés csak az, hogy mennyiben kell a jogviszony tartalmát módosítani ennek eléréséhez.

2.2. Változások a jogviszonyban

Ha végigtekintünk a „Gutenbergtől Zuckerbergig”¹² terjedő időszakon, a szerzői jogi jogviszony talán legszembetűnőbb változása, hogy a jogalkotó által rögzített sarokpontok és az általuk szabályozott élethelyzetek között több helyen komoly szakadék képződött.¹³

A szerzői jog kiindulópontját „kodifikált joglátszatként” értékelve¹⁴ és ezzel összefüggésben Zlinszky Jánosra utalva¹⁵ Landi Balázs felveti a jogterület „őszintébb alapokra” helyezésének szükségességét.¹⁶ Maga a jogalkotó – a tényleges helyzethez és igényekhez igazodva – már jó ideje egyre rugalmasabb talajra helyezi az Sztj.-t, hiszen a (joglátszathoz vezető) monista rendszer kivételt nem engedő merevségét megtörve több esetben lehetővé teszi a vagyoni jogok élők közötti átruházását, illetve átszállását, és határozott tendencia a funkcionális művekre vonatkozó szerzői jog gyakorlása során a felhasználást akadályozni képes személyhez fűződő jogok érvényesítésének háttérbe szorítása is.¹⁷ Ezekhez társul a szerzői jog működőképességének legfontosabb záloga, a felhasználási jog átengedhetősége – amely tartalmilag és hatásában a vagyoni jog átruházásához hasonló, a gyakorlatban azonos célt szolgáló és eredményt hozó, ám határozott értékviszáltságot kifejező megoldás (amely egyúttal háttérbe szorítja az angolszász és a kontinentális jog közötti gyakorlati különbség egy részét is).¹⁸

Az, hogy a magyar jogalkotó „nem akarta eldönteni, hogy a szóban forgó alanyi jogok döntően személyi vagy vagyoni jellegűek-e”,¹⁹ nem hanyagságra vagy képmutatásra vezethető vissza, hanem arra a tényre, hogy valóban a vagyoni és eszmei érdekek kettősége jellemzi ezt a jogterületet. A kérdés ma sem az, hogy ki melyik oldalára teszi a hangsúlyt, vagy melyik elemet hangsúlyozó elméletből vezet le a szerzői jog szükségességét (vagy épp szükségtelenségét) – magán a jogterületen belül alakultak ki különböző „sávok”, amelyekben hol az egyik, hol a másik aspektus dombozik ki inkább. *Általában véve, az egész jogterületre vonatkoztatva a személyiségi elem túlhangsúlyozása éppoly káros, mint a tisztán vagyoni megközelítés.* „Míg ugyanis az anyagi érdekek elhanyagolása azt vonja maga után, hogy a szellemi produkció azok körébe szorítkozik, a kinnél az anyagi érdek csak másodrendű motívuma az alkotásnak, – az ideális érdek figyelmen kívül hagyása, mert az – habár nem mindenütt és nem egyenlő intenzivitással – az egész írói és művészi világot áthatja, egyenlő lenne a szellemi összetevékenység megszibbasztásával; a mely esetben éppen a legjobbak, a legnemesebbek szenvednének, míg ellenben azok, a kik a tudományt és a művészetet *fejős tehénnel* szokták tekinteni, anyagi jóléttel jutalmazva üzhetnék mesterséggé alacsonyított foglalkozásukat. Az alkotó ideális érdekeinek védelem nélkül hagyása tehát egyenlő lenne az ideális haladás *negatívójával*, mely végeredményben oda vezetne, hogy a szellemi alkotást egyszerűen *jövedelmező mesterségnek* kellene tekinteni.”²⁰

Az, hogy a szerzői jog kiindulópontja ilyenformán viszonylagos, kettős feladatot ró ránk: egyrészt az erős közjogi hatás és a külső korlátok erősödése mellett is meg kell őriznünk a szerzői jog *magánjogi magját*, másrészt pedig erre épülve a valós állapotra minél

pontosabban reagáló²¹, a *heterogén élethelyzetekre rugalmas* megoldásokat kínáló szabályozást kell tovább építenünk.²²

3. MITŐL „RUGALMAS” A SZERZŐI JOG?

A szerzői jog „rugalmasabbá tétele” jó ideje vizsgálódási pont a szakirodalomban, számos értelemben használva a kifejezést. Egyes esetekben a *szabályozás* rugalmasabbá tételét érthetjük rajta, például a „kisebb jelentőségű” felhasználásokkal szembeni „józanabb” szerzői jogi álláspont lehetőségének biztosításával (ld. a *de minimis non curat lex* elvet²³), vagy a szabad felhasználások rendszerének átalakításával.²⁴ Ez utóbbi körében többen az amerikai fair use doktrínához hasonló megoldást látnának szerencsésnek a kontinentális jogrendszerekben is, nagyobb rugalmasságot várva a változástól.²⁵ Ezt a kiterjesztő értelmezés tilalmának feloldásával is elképzelhetőnek tartják a szakirodalomban.²⁶ Arewa enél is tovább megy, és egyenesen megfordítaná a pozíciókat, és a jogosultak számára biztosított „unfair use” teszt segítségével állapítaná meg egy felhasználás jogszerűtlenségét.²⁷ Vitatható, hogy ez az elképzelés a szükségesség-arányosság követelményének mennyiben felelne meg, és mennyiben jelentene kiszámítható, a bizonytalanság problémáját is feloldó lehetőséget.

Ezzel részben átfedésben a szabályozás rugalmasabbá tételét egyes szerzők ahhoz tartják elengedhetetlennek, hogy a szerzői jogi *jogalkalmazásban* nagyobb tere lehessen a méltányosságnak.²⁸ Mindezek során azonban a „rugalmasság” nem a jogosultaknak biztosított jogok parttalan csökkentésének burkolt eszköze kell legyen. Ahogy arra Ficsor Mihály figyelmeztet, a kialakított kötelezettségek keretén belül lehet jelentősége, összhangban a „rugalmas” szó jelentésével: „könnyen hajlítható, anélkül, hogy eltörne”.²⁹ Fontos tehát, hogy valóban ne „törje össze” (a rugalmasságra hivatkozással) a kialakított keretet, mert ebben az esetben már nem rugalmassággal, hanem a szabályozás lényegének elvesztésével találjuk szemben magunkat.

A rugalmas szerzői jog lényegét tehát annak felismerésében látjuk, hogy a szerzői jog eszköz, amelyet bizonyos mértékben a jogalkotó és jogalkalmazó, a megmaradt mozgástéren belül a *jogosult maga szab az adott egyedi élethelyzethez*.³⁰ Az alábbiakban a rugalmas(abb) szerzői jog kialakításának néhány lehetőségét és problémáit vesszük számba.

3.1. Lemondás, regisztráció

A jogosult akaratának erőteljesebb figyelembevételére, a számára biztosított mozgástér bővítésére nézve több elképzelés is megfogalmazódott a szakirodalomban, amelyek közül a szerzői jogról való *kifejezett vagy hallgatóságos lemondás* lehetősége az egyik legérdekesebb.³¹

Tekintve, hogy a magyar jogrendszerben a vagyoni és személyhez fűződő jogokról történő lemondás nem lehetséges, a közkinccs körébe utalás más módszerei kerültek kidolgozásra. Kérdés, hogy valóban szükség van-e magáról a jogról való lemondás lehetővé tételére, az milyen előnyöket hozhat a jelenlegi megoldáshoz képest? Hatályos rendelkezéseink értelmében a kötődés hiánya, a joggyakorlás és jogérvényesítés (akár huzamos időn keresztül történő) elmardása önmagában nem szünteti meg a fennálló szerzői jogvédelmet, ám a jogosult ez irányú akaratát többféleképpen is érvényesülhet jogtechnikailag (és a jogbiztonság szempontjából) más, ám a gyakorlatban a joglemondáshoz hasonló eredményhez vezetve.

A rugalmas szerzői jog lényegét tehát annak felismerésében látjuk, hogy a szerzői jog eszköz, amelyet bizonyos mértékben a jogalkotó és jogalkalmazó, a megmaradt mozgástéren belül a *jogosult maga szab az adott egyedi élethelyzethez*. Az alábbiakban a rugalmas(abb) szerzői jog kialakításának néhány lehetőségét és problémáit vesszük számba.

Abban az esetben, ha a szerzői műveket az ingó dolgokkal azonos kategóriába tartozó egyszerű, azokhoz képest semmiben nem különböző „tulajdonnak” tekintenénk³², nehezen lenne indokolható, hogy a szerzői joggal való felhagyás lehetősége miért nem adott.³³ Azonban a szerzői alkotások esetében – még ha funkcionális művekről is van szó – nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy az alkotót megillető *emberi jogként elismert szerzői jog* vagyoni és személyhez fűződő elemeket is tartalmaz. Mindkettő esetében lehetőség van a forgalomképesség gyakorlati követelményének való megfelelésre. A vagyoni jogok esetében bizonyos körben magának a vagyoni jognak, vagy leginkább a felhasználás jogának átruházására nyílik lehetőség. Az adott műfajtaéhoz igazodó joggyakorlásra pontos módját és feltételeit sajátosan rendező megállapodás a személyhez fűződő jogok gyakorlására is kitérhet, szintén igazodva a funkcióhoz, felhasználási módhoz, műtípushoz stb.

A jogosult tehát ebben az esetkörben *nem kíván élni személyhez fűződő jogaival, vagy legalábbis nem valamennyivel*: nem kívánja érvényesíteni őket, avagy gyakorlásukról előre lemond. Ez a laza kötődés bizonyos műfajtaék kapcsán érthető (így különösen funkcionális műveknél, pl. egy papír zsebkendő csomagolására készített grafika esetében, az alkotó a megrendelővel rendszerint személyiségi jogainak sajátos gyakorlásában állapodik meg, pl. lemond a névfeltüntetési jogának gyakorlásáról), és mind a jogalkotó, mind a gyakorlat tekintettel van rá, azaz megoldásokat dolgozott ki – aránytalan adminisztrációt sem igénylő – kezelésére. Kérdés, hogy az atipikus alkotók és a sajátos műtípusok indokoltá teszik-e a jövőben, hogy a kidolgozott megoldásokon túl a személyhez fűződő jogokról való lemondást tiltó – kontinentális³⁴ – szabály is enyhüljön? Javítana-e akár a hozzáférés, akár a jogosult akaratának érvényesülése kapcsán egy ez irányú elmozdulás?

A szerzői jognak az online világban is fontos szerepe van a *személyhez tartozás* biztosításában, ami nem csak az alkotók, de épp a társadalom számára is nélkülözhetetlen „viszonyítási pont”. Ezen nem változtat az a tény, hogy számos esetben gyengült vagy egyenesen hiányzik a mű-szerző kapcsolat, amely kezelésére számos eszköz állhat rendelkezésre (pl. egyértelműsítő licenckek a jog gyakorlásáról). Az viszont erősen kérdéses, hogy *valóban a személyhez fűződő jogokról történő lemondás lehetőségének a hiánya-e az, ami akadályozza a modern felhasználási láncolat működését?* Vajon valóban gyengítenünk kell-e az eszmei elismerés tartalmát pl. az integritás jogát illetően? (A kérdést árnyaló azon tényre jelen tanulmányban nem térünk ki, hogy mindeközben az alkotóknak biztosított személyhez fűződő jogok nagy része érvényesíthetetlen, pl. a névfeltüntetés vagy az integritás joga, illetve a jogosítás

új formáiban kiüresednek, mint a visszavonás joga.) Álláspontunk szerint a nyilvánosságra hozatal jogához képest viszonylagossá vált többi személyhez fűződő jognak is fontos szerepe van a XXI. század szerzői jogában – viszont messze nem bírnak azonos jelentőséggel valamennyi mű és teljesítmény esetében. Nemcsak közvetett ösztönzők, mint az eszmei elismerés kiindulópontjai, de komoly hatással vannak a versenyre³⁵ (nem véletlen, hogy újabban felmerült a rádió- és televízió-szervezetek részéről is az integritásvédelem igénye³⁶). A „kreatív kommonisták”³⁷ és a „kulturát fejlesztő tömegek” korábban is szerepe van a szerző személyének azzal együtt, hogy sokszor a hangsúly magára a műre, produktumra, árura, a benne lévő információra és az alternatív üzleti modellekre tevődik.³⁸ A „nagy egyensúlykeresés” közben éppen a szerzőről, és arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy a szerzői jognak az alkotó személyiség eszmei elismerése is feladata. Azokban az esetekben, amikor erre az elismerésre maga a jogosult nem tart igényt, avagy a közönség számára irreleváns, a *jog lényegének meg-*

tartása mellett is képes a jog gyakorlása igazodni az új igényekhez és élethelyzetekhez. A művek, teljesítmények hitelességének³⁹ biztosítására és a jogosultak kiszolgáltatott helyzetére tekintettel fenntartott joglemondási tilalom tehát „nem zavarhatja a mű rendes hasznosítását a kulturális forgalomban”⁴⁰, a személyhez fűződő jogok gyakorlása pedig mindig igazodik az adott műtípushoz és felhasználási módhoz. Az igazodásra nagy szükség van, hiszen a digitális közegben a szerzőség és a hitelesség kérdése is új értelmet nyer, és sok esetben erősen háttérbe szorul. Ahogyan Nagy Balázs fogalmaz, „az online szerző nem mindig hitelesíthető. [...] Ha a szöveg hitelességéhez kétségek férnek abban az új irodalomtudományban, amelyben mint látjuk valóban észrevehető valami játsszi jelleg s az ellenőrizhetőség követelménye alól való teremtő felszabadultság, mit mondhatunk el a szerző hitelességéről? Elsősorban azt, hogy a szerzői szerep is módosul, az auctor fogalma nehezen definiálhatóvá válik.”⁴¹

A gyakorlatban ugyanakkor komoly gondot okoz a vélhetően lemondás szándékával nyilvánosságra hozott művek helyzete. A szerző érvénytelen – gyakran ráutaló magatartással kifejezett – „hallgatóságos beleegyezése” ebben az értelemben aláássa a személyhez fűződő jogok elidegeníthetlenségének elvét és óriási „szürke zónát” hoz létre az alkotások/teljesítmények körében, bizonytalan helyzetet előidézve a felhasználók oldalán. Hozzáteszünk, hogy (az érvénytelen) joglemondáshoz hasonló eredményre vezet, ha a jogosult nem érvényesíti szerzői jogait, ezzel jelentős bizonytalanságot generálva. Hiszen bár a megtörtént jogsértésből eredő igény érvényesítéséről a jogsértővel kötött (így kötelmi hatályú) szerződésben lemondhat, de a közönség tagja számára nehezen eldönthető egy adott „szabadon elérhető” (szándékoltan ezt a szerzői jogi szempontból nem sokat eláruló kifejezést használva) mű/teljesítmény kapcsán, hogy azt annak jogosultja a személyhez fűződő jogairól történő lemondás szándékával tette elérhetővé, vagy úgy döntött, hogy nem kívánja neve feltüntetését, avagy jogsértés eredményeképpen vált a mű szabadon hozzáférhetővé. Ez utóbbi esetben sem tudható, hogy abba a jogosult mintegy belenyugodott, és jogait nem is kívánja már érvényesíteni, avagy épp ellenkezőleg. (E helyzetek jogi megítélése ugyan egyértelmű, azonban a közönség tagjai és a felhasználók számára a gyakorlatban mégis bizonytalanságot teremtenek.) A „szürke zóna” felszámolásának módszere a teljes „amnesziától” egy egyszerűsített jogosításig sokféle lehet. Az előbbi alatt a már említett azon álláspontot értjük, amely szerint a szerzői jogról történő vélelmezett lemondást valóban lemondásként fogadjuk el, azaz tekintsük a közkinccs körébe utaltak a jogosulthoz nem köthető műveket és teljesítményeket (akár pl. a Google által alkalmazott opt-out módszerrel kombinálva⁴², vagy szabad felhasználás engedésével), de a védelmi idő csökkentése is felmerült a „szürke zónába” tartozó művek esetében. A végleges – és így a felhasználási szerződést kötő jogosult helyzetéhez képest lényegesen hátrányosabb helyzetet eredményező – lemondás lehetősége, vagy a jelenleg gyakori, bizonytalan helyzetet eredményező érvénytelen joglemondás helyett a jogosult akaratához ugyancsak igazodó, ám a felhasználási láncolatban világos helyzetet teremtő megoldások elterjedése megnyugtatóbb megoldást jelenthet (és itt pl. a CC licencket is említhetjük⁴³, amelyek figyelmet szentelnek a személyhez fűződő jogoknak).⁴⁴

Annak az alaptételnek az elfogadása, hogy a szerzői jogról nem lehet lemondani, értékvalasztást hordoz – nevesül, hogy a jogalkotó a szellemi alkotásokat a „személyhez rendeli, akkor is, ha hasznosíthatóak és vagyoni értékkel bírnak”⁴⁵. Azaz a jogalkotó nem a jogosult mozgásterét kívánja szűkíteni, vagy az alkotások/teljesítmények hozzáférhetőségét, felhasználhatóságát. A tünetileg kezelt, ám továbbra is súlyos problémaként jelentkező árva művek helyzete⁴⁶ azonban külön is rávilágít annak a fontosságára, hogy az alkotó éljen a számára biztosított mozgásterében a rendelkezés lehetőségével – érvényes módon, akár a lemondással egyező gyakorlati hatással. Ezt viszont kikényszeríteni nem lehet, helyette – a jogtudatosság foko-

Azokban az esetekben, amikor erre az elismerésre maga a jogosult nem tart igényt, avagy a közönség számára irreleváns, a *jog lényegének megtartása mellett* is képes a jog gyakorlása igazodni az új igényekhez és élethelyzetekhez.

ritásvédelem igénye³⁶). A „kreatív kommonisták”³⁷ és a „kulturát fejlesztő tömegek” korábban is szerepe van a szerző személyének azzal együtt, hogy sokszor a hangsúly magára a műre, produktumra, árura, a benne lévő információra és az alternatív üzleti modellekre tevődik.³⁸ A „nagy egyensúlykeresés” közben éppen a szerzőről, és arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy a szerzői jognak az alkotó személyiség eszmei elismerése is feladata. Azokban az esetekben, amikor erre az elismerésre maga a jogosult nem tart igényt, avagy a közönség számára irreleváns, a *jog lényegének meg-*

zásán túl – fontos feladatunk olyan eszközök, megoldások biztosítása, amelyek segítségével a jogosult akarata egyszerűen és érvényesen kifejezésre kerülhet (ld. erről a 3.2. és 3.3. alpontot).

A formalitásmentes oltalom elvének feladása is lehetséges megoldásként merült fel: a szerzői jog logikáját megfordítva egy *opt-in* rendszer a jogosult számára biztosított mozgásteret olyan módon bővítené, hogy a szerzői jogi védelem keletkezése is előzetes, tevőleges magatartásához lenne köthető (nyilvántartásba vétel előírásával).⁴⁷ Ez a megoldás mintegy a szerző felelősségi körébe utalja a védelem keletkezését, és végső soron a lemondáshoz hasonló helyzetet eredményez a regisztráció elmaradása esetén. Ezen elképzelés, és a jelenlegi helyzet között köztes megoldásként értékelhető, ha nem a védelem keletkezését, hanem a jogérvényesítési eszközök igénybevételét kötné a jogalkotó előzetes regisztrációhoz (hasonlóan az Egyesült Államok megoldásához). Ez a megoldás a tömegesen és a jogérvényesítés szándéka nélkül nyilvánosságra hozott művek felhasználása terén világos helyzetet teremtené, választ adva a jogosulti érdektelenségből fakadó gyakorlati problémákra és a felhasználók oldalán is világos helyzetet teremthetne⁴⁸ (ráadásul a Berni Unió Egyezményével is összeegyeztethető lehet⁴⁹).

A „rugalmassá tétel” fent kifejtett értelmének véleményem szerint ez utóbbi elképzelés megfelelhet, ebben az esetben ugyanis a jog lényegének megtartása, valamint a személyi és vagyoni érdekek párhuzamos figyelembevételével *mellett* tudnánk a jogosult akaratához maximálisan igazodó, egyszerű megoldást kínálni. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy amennyiben a jogalkotó nem csak az „előzetes” regisztrációt fogadja el ekként, azaz – az Egyesült Államokban működő rendszerhez hasonlóan – a jogosult a nyilvánosságra hozatalt követően is kérheti a nyilvántartásba vételt, az így utóbb megnyíló jogérvényesítési lehetőség felhasználói oldalon nehezen követhető helyzetet teremt. Ez pedig a „szürke zóna” bizonyos értelemben vett csökkentése mellett egyúttal – ebben a vonatkozásban – annak bővülését is eredményezi.

Akár ezzel a rendszerszintű átalakítást igénylő módszerrel, akár a jelenlegi keretek között maradva, a legfontosabb feladat annak tudatosítása, hogy a jogosultnak egyértelművé kell tennie műve felhasználása kapcsán kialakult szándékát, ideértve a (részleges) közkinccsbe bocsátást is. Ennek kapcsán a szerzői jog feladata olyan eszközök és keretrendszer biztosítása, amelyek segítségével ez minél egyszerűbben megvalósulhat.

3.2. Egyszerűbb jogosítás, átruházás

Az, hogy jelenleg – a formalitásmentes oltalom mentén – sem a védelem keletkezéséhez, sem a jogérvényesítéshez nincs szükség nyilvántartásba vételre, nem jelenti azt, hogy az *önkéntes nyilvántartások előnyeit* ne lenne érdemes kihasználni a joggyakorlás során. Az, hogy jelenleg – a formalitásmentes oltalom mentén – sem a védelem keletkezéséhez, sem a jogérvényesítéshez nincs szükség nyilvántartásba vételre, nem jelenti azt, hogy az *önkéntes nyilvántartások előnyeit* ne lenne érdemes kihasználni a joggyakorlás során. A könnyű és egyszerű „áramlás” megvalósulását nagyban támogatják – ha nem is a védelem keletkezéséhez, de – a jogosításhoz szükséges, a beazonosítást és a jogosult személyét tisztázó olyan adatbázisok, archívumok, nyilvántartások, amelyek segítik a felhasználókat. Ez ugyan számos területen már formálódik, vagy akár jól működik is (pl. a közös jogkezelőknek köszönhetően), de általánosságban nem élünk az előnyeivel. Sokszor az áramlást, terjedést segítő közvetítők látják el ezt a feladatot, de a különböző – gyakran *crowdsourcing* útján bővülő – adatbázisok, azonosító programok (pl. a Magnus a képzőművészeti alkotások esetén) tovább segíthetik a beazonosítást és a jogszerű felhasználás módszerét (gyakran a műélvezet formáját is átalakítva: hiszen maga az adatbázis nemcsak a jogosult beazonosítását, a felhasználók lehetőségeit, hanem a műélvezet sajátos formáját is lehetővé teszi).⁵⁰ Hozzá kell tennünk azonban, hogy például a zenei felismerő programok

többsége nem alkalmas a jogosultak beazonosítására, kizárólag a nyilvánvaló zenei információk (így az előadó neve, eredeti kiadó neve, kiadás éve) megismerésére alkalmasak (a nem nyilvánvaló és sokszor még csak nem is nyilvános információkat nem tartalmazza, azokkal nincsenek összekapcsolva).

Nehezíti a jogosítás gördülékeny menetét a védett műveket, teljesítményeket felhasználó piacok töredezettsége, a territorialitásnak a jogosításra kiható jelensége. Hogy a jövőben valóban szükség van-e magának a territorialitásnak a felszámolására (és egyáltalán van-e reális esélye),⁵¹ vagy sokkal inkább a territorialitást nem akadályként felfogó jogosítási formákra van szükség, vitatott a szakirodalomban. A (leginkább üzleti) felhasználások több területre kiterjedő engedélyezése során azonban úgy tűnik, hogy a jogalkotó is inkább amellett teszi le a voksát, hogy a harmonizáció nem feltétlenül jelenti a sok szempontból nélkülözhetetlen territorialitás „megszüntetését”, és a gyakorlat is azt mutatja, hogy számos területen „az új digitális, online piaci szolgáltatók megtanulták kezelni a territorialitásból fakadó engedélyezési rendszereket.”⁵² Az is látható tendencia, hogy sokszor a territorialitás *de facto* megszűnését idézi elő a globális szolgáltatók működési sajátossága és ereje: jellegükben fakadóan megoldásaikat igyekeznek „rákényszeríteni” a nemzeti jogrendszerekre, visszaszorítva az államhatártól függő sajátos szabályozás lehetőségét.

Mindezzel együtt is a szabályozás territorialitásának *de iure* megszüntetése sem számolná fel az engedély esetleges territorialitásának lehetőségét. Egységes európai szerzői jog esetében is meghatározható szűkebb területi hatályú engedély, mint az oltalom területi hatálya. Így a szerzői jog mellett az engedélyek hatálya is vizsgálendő az akadályok elhárítását szolgáló eszközök kidolgozásakor.

Rátérve a jogosítás módjára, az áttekinthetőbbé és egyszerűbbé tétel jegyében több új megoldás körvonalazódik.

Az egyik ilyen lehetőség a szoftverek kapcsán kialakult, majd a Creative Commons (CC) licencként is alkalmazott jogosítási módszer, mely a művek egyszerű részleges közkinccsbe adását⁵³ teszi lehetővé. „A Creative Commons-hoz hasonló kezdeményezések elősegíthetik olyan szerzői jogi normák létrejöttét, amelyek sokkal érzékenyebben reagálnak a művek alkotók, felhasználók és mások általi legkülönfélébb használatára.”⁵⁴ A jogosult által alkalmazott speciális ‘nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok’ révén egyszerűvé válhat – műve könnyebb hozzáférhetőségét és gyorsabb terjedését is elősegítő⁵⁵ – akaratának kifejezése, ám az egyes jogrendszerek (köztük a magyar) jelenlegi szabályaival még nem teljesen kompatibilis módon.⁵⁶ A sajátos jogosítási megoldások, licencként léte tükrözi azt a jogosulti (és társadalmi) igényt, mely szerint a mű felhasználása feletti szoros kontrollnál a terjedéshez, terjesztéshez fűződő érdek (tipikusan közvetett vagyoni megtérüléssel kísérve) erősebbnek bizonyul.⁵⁷ Az egyleg bizonyos műtípusok (tudományos művek, szoftverek, közösségi alkotások) és sokszor atipikus szerzők⁵⁸ vagy sajátos felhasználási célok esetében alkalmazott – egyes eseteiben tartalmilag joglemondást is jelentő – általános jogosítási módszer kapcsán fontos feladatunk, hogy összhangba hozzuk a nemzetközi és hazai szerzői jogi rendelkezésekkel.⁵⁹ Ez nem csak az írásbeliség kapcsán hoz felszínre kérdéseket (ld. 3.3. pont), hanem a szerzői jog forgalomképessége kapcsán is, amelyre az alábbiakban térünk ki.

Miközben a jogalkotó az alkotó-mű kapcsolatot (morális értékelés eredményeképpen is) igyekszik valamilyen formában fenntartani, mint korábban említettük, a szerzői jog lényegének megtartása mellett annak nincs akadálya, hogy a felek a jog *gyakorlását* ille-

Az, hogy jelenleg – a formalitásmentes oltalom mentén – sem a védelem keletkezéséhez, sem a jogérvényesítéshez nincs szükség nyilvántartásba vételre, nem jelenti azt, hogy az *önkéntes nyilvántartások előnyeit* ne lenne érdemes kihasználni a joggyakorlás során.

tően a *joglemondáshoz hasonló helyzetet eredményező tartalommal* töltsék meg a felhasználási szerződést.⁶⁰ A kulturális ipar „motorját” jelentő felhasználási szerződések szabályait a jogalkotó a felek jogaira, érdekeire, és a „piaci követelményekre”⁶¹ tekintettel alakította ki, számos, a szerzőt védő kógens rendelkezéssel.

A különféle tartalmak közönséghez történő eljuttatásának útjai soha nem látott hálózatos képet rajzolnak ki – mégis, a szerzői jogi védelem alatt álló művek felhasználásának rendkívül sokféle módszerrel történő *engedélyezését* vizsgálva határozott hangsúlyeltolódásokat figyelhetünk meg. Klasszikusan a korlátok, kivételek és határok által megszabott engedélyezési jog azért áll a jogosult rendelkezésére, hogy a mű gazdasági hasznában való részesedése biztosított lehessen. Ma azonban ez egyáltalán nem egyszablonos megoldás, a választható lehetőségeket pedig nemcsak a jogalkotó szabja meg (gondolva itt az engedélyezési jogot erősen korlátozó rendelkezésekre), hanem a kulturális piac – az adott műtípus jellegéhez igazodó – gazdasági és társadalmi törvényszerűségei és az eredeti jogosult személyében rejlő különbségek. A jogosítás modern megoldásai is jól mutatják a mű–szerző, illetve teljesítmény–jogosult között fennálló kapcsolat jelentőségét, azaz hogy a védett tárgy mögött álló *személy* egyre fontosabb beszámítási és igazodási pont. Azokban az esetekben, ahol a kapcsolat (különböző okokból) gyenge, a jogosítás is eltérő módon történik – éppen a jogosult személyére tekintettel. A kérdés az, hogy a jogosulti akarat különböző formáinak kifejezhetőségéhez elég rugalmas-e a szerzői jog jelenlegi rendszere, megfelelő eszközök állnak-e rendelkezésre azokra az esetekre, amikor a jogosult „nem tart igényt” szerzői jogára, arról – a korábban említettek szerint – kifejezetten vagy hallgatólagosan lemondana, vagy szeretné átruházni.

A lemondás tilalmához hasonló a kiindulópont a szerzői jog átruházhatósága kapcsán is: a jogalkotó egyszerre kívánja a jogvédelmet és a forgalomképességet biztosítani. A nehézség abból fakad, hogy a magyar jogrendszerben felismerhető a jognak az a „hiányossága,

hogy a személyiségjegyek felhasználásával kapcsolatos vagyoni érdekeket csak forgalomképesként nevesített, átruházható és örökölheto jog elismerésével lehet következetesen biztosítani”⁶². Ez viszont nem jelenti azt, hogy a személyiségjegyek kereskedelmi célú felhasználásával kapcsolatos vagyoni érdekek érvényesítésére ne kerülhetne sor (ilyenkor a személyhez fűződő jogok engedélyezési jogokként viselkednek). Ami a vagyoni jogokat illeti, a forgalomképességet elsősorban a felhasználási szerződések láncolata biztosítja. A jogosult akarata és a piaci igények mellett az adott műfaj és a hozzá igazodó felhasználás célja indokolta egy további sajátos kategória megalkotását: egyes művek esetében a *vagyoni jogok* (a felhasználási szerződés általános szabályainak alkalmazásával) átruházhatóvá váltak a magyar jogrendszerben is⁶³, „a gyakorlatiasság, a működőképesség és a hatékonyság szempontjainak elsőbbséget adva [...], számot vetve a szerzői jognak a gazdaságban, a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban

betöltött – egyre növekvő – szerepével.”⁶⁴ Ez a gazdasági forgalom előli akadályok elhárítását célzó, a mű feletti rendelkezést megkönnyítő lépés akkor is jelentősnek számít⁶⁵, ha az átruházással gyakorlatilag egyező tartalmú felhasználási szerződést is köthetnek a felek⁶⁶ (amelyben nagy szerepe van az átengedhetőség kikötésének, azaz amikor a szerző engedélye alapján az engedélyes saját jogán engedhet felhasználást harmadik személynek⁶⁷). Kérdés, hogy a ru-

galmasság fokozását jelentené-e az átruházhatóság körének bővítése, így például egyes funkcionális művek, mint építészeti vagy műszaki alkotások tervei⁶⁸ esetében. Az átruházás általános tilalma is az eredeti jogosult kizsákmányolásának kíván gátat szabni, így mérlegelni szükséges, hogy ez a garancia mely esetekben képezi a piaci forgalom *felesleges* akadályát, illetve mikor tekinthető szükségesnek. Gyertyánfy Péter úgy fogalmaz, hogy „a feltétel nélküli elidegeníthetőség nem az általában gyengébb szerződéskötési helyzetben lévő szerzőnek, hanem a szerzői jogok hasznosítását monopolizáló, többnyire külföldi, nemzetközi vállalkozásoknak kedvezőbb.”⁶⁹ Az egyik irányból szemlélve a kérdést látnunk kell, hogy egy széles körű felhasználási engedély esetében ugyanígy felmerülhet a gazdasági fenyegetettség, hasonló hatással, tehát önmagában az átruházhatóság tilalma nem jelent garanciát a „kizsákmányolás” ellen. Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a szerzők keze „elengedhető” ebben a vonatkozásban, és a jogalkotó az átruházhatóság körének akár jelentős szélesítése mellett dönt, a jogosultak személyhez fűződő jogait is erősen érintő helyzet állhat elő. Nevesül az integritáshoz való jognak az átdolgozás kapcsán felmerülő alakulása. Akárcsak a lemondás vonatkozásában, ebben a kérdésben is határozott értékvalasztás jellemzi ugyanis jogrendszerünket, hiszen az átruházás esetére is fenntart bizonyos jogokat az eredeti jogosultnak – valóban viszonylagossá téve a különbséget a felhasználás engedélyezéséhez képest. Megjegyezzük, hogy – ahogyan arra Legeza Dénes rámutat – a magyar szerzői jog azon korszakában, amikor a szerzői jog széles terjedelemben „átengedhető” volt, valójában „a legtöbb szerződés – amely az átruházott jogok terjedelmére vonatkozott –, a »teljes tulajdonjoggal« történő átruházás esetén is csupán felhasználási engedély volt.”⁷⁰

Ez az értékvalasztáson alapuló megoldás nem tűnik feleslegesnek, sőt ezt alátámasztandó egy másik irányú tendencia is megfigyelhető: a jelenleg a jogátruházást széles körben lehetővé tevő holland szerzői jog például épp e rendszer hatásait enyhítő, garanciális szabályok bevezetését látja szükségesnek, és ezzel összefüggésben az uniós szerzői jogi felülvizsgálat körében is egy „bestseller klauzula” jellegű rendelkezés bevezetését javasolják. A jogosult gyakran (a komoly gazdasági jelentőséggel bíró esetekben szinte mindig) gyenge tárgyalási pozícióban áll, a felhasználók sok esetben lényegében egyoldalúan állapítják meg a felhasználási szerződés szabályait, illetve a felhasználásról rendelkező egyéb jognyilatkozatokat.⁷¹ Ez a hatás ugyan a valós gazdasági súllyal (látszólag) nem rendelkező művek felhasználása során nem jelentkezik (közvetlenül), viszont egy olyan mű esetében, amely eredetileg „a piac számára érdektelennek” tűnt, ám később gazdasági erőt képes felmutatni, újra megjelenik. Kérdés, hogy az átruházhatóság (szélesebb körben való) lehetővé tétele esetén egy „bestseller klauzula” jellegű rendelkezés valóban szükséges, alkalmazható és egyáltalán hatékony lenne-e a digitális közegben. Hozzátezzük, hogy – egy hagyományos felhasználási szerződéshez képest – egy CC licenccel történő jogosítás sem képes ezt a helyzetet rugalmasan kezelni, hiszen „visszavonása”, „szigorítása” nem lehetséges.

Azt láthatjuk, hogy a különféle tartalmak gördülékeny áramlása, az egyszerű jogosítás kérdése *nem* a szerzői jog átruházhatóságán múlik – sokkal inkább a jogosítás XXI. századhoz igazodó módszereinek alkalmazásától. Ez nemcsak az egyedi jogosítás egyszerűsítését, nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok alkalmazhatóságát jelenti, hanem a szinte „automatizált” engedélyszerzési lehetőséget biztosító egyéb módszerek használatát, ideértve a jogérvényesítését segítő, de egyúttal a jogok korlátját is jelentő közös jogkezelés intézményét is.

Egyet kell értenünk a jogirodalomban képviselt azon állásponttal, amely szerint fogyasztóbarát engedélyezési mechanizmusok megfelelően tudják szolgálni a felhasználók és a jogosultak érdekeit is. A Bizottság is erre az álláspontra helyezkedett: „Olyan területeken, mint például a gazdátlan művek – azaz olyan, szerzői jogi oltalom alatt álló művek, amelyek jogosultjait nehéz vagy lehetetlen felkutatni – vagy a kereskedelmi forgalomban már nem

Azt láthatjuk, hogy a különféle tartalmak gördülékeny áramlása, az egyszerű jogosítás kérdése nem a szerzői jog átruházhatóságán múlik – sokkal inkább a jogosítás XXI. századhoz igazodó módszereinek alkalmazásától. Ez nem csak az egyedi jogosítás egyszerűsítését, nem címzett engedélyezési jognyilatkozatok alkalmazhatóságát jelenti, hanem a szinte „automatizált” engedélyszerzési lehetőséget biztosító egyéb módszerek használatát, ideértve a jogérvényesítését segítő, de egyúttal a jogok korlátját is jelentő közös jogkezelés intézményét is.

kapható, illetve már nem forgalmazott (audiovizuális) művek esetében engedélyeztetési mechanizmusok révén elősegíthető a jogviszonyok tisztázása, és ezáltal segíthetők a digitalizálásra és az online hozzáférhetővé tételre irányuló erőfeszítések. Ezeket a mechanizmusokat ennek megfelelően, a jogtulajdonosokkal szoros együttműködésben bátorítani kell.⁷² Bár az engedélyezés hatósági útja (árva művek) mellett új kilépést engedő közös jogkezelés formálódik az out-of-commerce művekre vonatkozóan, azt azonban láthatjuk, hogy a joggyakorlat egyelőre rendkívül óvatos a kérdés kapcsán. Az EUB a Soulier-Doke ügyben hozott ítéletével a francia jogalkotó által kidolgozott egyszerűsített engedélyezési mechanizmust a közjó szempontjából pozitívan értékelté⁷³, ám alkalmazását csak a jogosultak védelmének aránytalan csökkentése mellett látja elképzelhetőnek. Csak remélni tudjuk, hogy ez az eset végül a modern megoldások katalizátorát jelenti majd, és nem a kilépést engedő közös jogkezelés hatékony működését veszélybe sodró fordulópontot.⁷⁴ Az azonban kétségtelen, hogy mind az out-of-commerce, mind az árva művek helyzete rávilágít arra a központi kérdésre, hogy a mű *hasznosítása feletti kontrollt* milyen módon gyakorolhatja a jogosult: az „ingyenes licencek” mellett a jog nem gyakorlásából is levonhatunk-e erre nézve következtetéseket, illetve ahhoz milyen jogkövetkezményeket fűzhetünk.

E kérdés által felvetett probléma megoldásához is nélkülözhetetlen a tisztázatlan helyzetek kialakulásának *megelőzése* a jövőre nézve, ideértve a közkinccs különböző rétegeibe történő utalás egyszerűsítését és egyértelmű kifejezhetőségét.⁷⁵ A jogosítás különböző útjaira nemcsak a *tömeges* felhasználás mint jelenség hat erőteljesen, de világosan kirajzolódik az a trend is, hogy a jogosultak vagyoni érdekei nem minden esetben kötődnek a felhasználás *engedélyezéséhez* (vagy legalábbis nem valamennyi felhasználásra nézve). Lévén, hogy a terjedésben a jogosult is érdekelt⁷⁶, a hozzáférést és a vagyoni érdeket egyszerre biztosító modellek kerülnek előtérbe. A korlátok, kivételek és határok között számára megtartott mozgástérben ugyan a jogosult választja ki a jogosítás módját, azonban a társadalmi és gazdasági észszerűség mellett a jogalkotó is ösztönözni tudja a jogosultakat a hozzáférést hatékonyabban segítő módszer kiválasztására. A rendkívül sokféle, ráadásul „vegyülve” áramló mű és teljesítmény legális útjának „kikövezése” során azt is látnunk kell, hogy eltérő módon és mértékben támaszkodunk a terjesztésben részt vevő szereplőkre és befektetőkre. Míg közkeletű állítás, hogy a XXI. században már nincs szükség közvetítőkre, hiszen a tartalmak a technológiai lehetőségeknek köszönhetően „maguktól” terjednek, valójában csak a közvetítők *jellege és szerepe* alakult át – a tömegtermelés korában a szokottnál is nagyobb szükségünk van a művek/teljesítmények összegyűjtését, megőrzését és hozzáférhetővé tételét segítő közvetítőkre, akiknek felhasználási cselekményei is differenciáltan kerülnek megítélésre.⁷⁷ Az engedélyezés vagyoni joga tehát egyre kevésbé a hozzáférés „ellenpólusát” kell jelentse, hanem a művek, teljesítmények *hasznosításához* biztosított olyan eszközt, amelyet a jogosult is – ahol megfelelő üzleti modell rendelkezésre áll, azaz nem sérülnek az érdekei – a hozzáférést nem akadályozó módon igyekszik *gyakorolni*. Ahol az engedélyezési jog nem szolgálja a hasznosítást, vagy a hasznosításra modernebb módszerek is mutatkoznak, fokozatosan vissza is szorul a védelme: ezek az esetek többnyire „bekéredzkednek” a szabad felhasználások közé, vagy maga a jogosult teszi szabadon hozzáférhetővé, vagy akár felhasználhatóvá művét, teljesítményét (azonnal, vagy a védelmi időhöz képest jóval hamarabb). Jól mutatja ezt a tendenciát az is, hogy a jogosult vagyoni jogának bővítéseként felfogható, több ország szerzői jogában megjelenő második köztér joga sem a hozzáférhetővé tétel ellen, hanem épp azt elősegítendő került rögzítésre (szemben például a „kiegészítő szerzői jogként” uniós szinten bevezetni kívánt új kapcsolódó joggal, amelyről ez már nem mondható el – már csak ezért sem meglepő, hogy máris komoly kritikák fogalmazódtak meg vele szemben⁷⁸).

Ahogy arra az Szt/SzT is felhívja a figyelmet, a „digitális – elektronikus – formátumú művek felhasználása könnyebb, és hatékony

védelmük nehezebb, mint a »hagyományos« formátumúaké, továbbá felhasználásukra új lehetőségek is nyílnak. Mindez bizonyos speciális törvényi szabályokat és jogosítási módszereket is szükségessé tesz.⁷⁹ Mindezek során azt láthatjuk, hogy a (közvetett) törvényi engedélyek széles köre ellenére a magánautonómia komolyan vétele nélkülözhetetlen a jogosítás modern formáihoz⁸⁰, – különösen a tömeges felhasználással érintett művek esetében – a jogosultnak fenntartott engedélyezési jog minél egyszerűbb, a fogyasztó által szinte „észrevétlen” gyakorlásával. Egy, a digitális környezethez igazodó, gyors, automatizált engedélyezési rendszer (digital copyright exchange) bevezetését már a Hargreaves-jelentés is sürgette⁸¹, a költségek csökkentése és a jogviták hatékonyabb rendezése miatt is. Hangsúlyozott a felelősségünk abban, hogy az „egyszerűség” jegyében ne a jogosult engedélyezési jogának elvonására, hanem egyszerű gyakorolhatóságának biztosítására törekedjünk.⁸² (Ezt elősegítendő a közös jogkezelők online jogosítást és adatfeldolgozást megkönnyítő szövetsége, az Armonia például kifejezetten startupok számára kialakított licenct is kidolgozott.⁸³)

A jogosítás rugalmas, egyénre szabottabb módszerei márcsak azért is kívánatosak, mert a különböző szektorokra eltérően hatott a digitális kor⁸⁴, és „a szerzői igényekhez való alkalmazkodás, a differenciált technikai védelmi megoldások használata segíti a tranzakciós és más járulékos költségek csökkentését is.”⁸⁵

Ezek a meglévő szerzői jogi keretrendszerben kialakíthatóak, az írásbeliségre vonatkozó előírások modernizálása azonban szükségessé mutatkozik.

3.3. Írásbeliség

A garanciák azon sorába illeszkedik az írásbeliség szigorú előírása is, amely kapcsán – ahogyan arra korábban utaltunk – szintén felmerült, hogy a modern jogosítási megoldások akadályát képezheti. Hogy ez az akadály mennyiben létezik, illetve ha létezik, mennyiben szükséges, az alábbiakban vizsgáljuk.

Maga a BUE nem ír elő formai követelményt, egyedül a filmalkotások kapcsán említ ilyen előírást, ettől eltekintve alapvetően a nemzeti jogalkotóra bízta a formai szabályok kialakítását. A magyar jogalkotó a felhasználási szerződés érvényességét alapvetően írásbeli alakhoz köti. Sőt az a gyakorlati álláspont, hogy „az írásba foglalás kötelezettségét – hiszen sokszor hosszú időtartamra kötött, személyhez fűződő jogokkal is kapcsolódó vagyoni jellegű jogok átengedését tartalmazó szerződésekről van szó – helyes tágnak értelmezni.”⁸⁶ A szerzői jogban a ráutaló magatartással, hallgatólagos módon történő engedélyezés csak bizonyos esetekben, rendkívül kivételesen fogadható el érvényes jognyilatkozatként (pl. a nyilvánosságra hozatalhoz⁸⁷, vagy a mű tartalmáról való tájékoztatáshoz való hozzájárulás egyoldalú nyilatkozattal akár ráutaló magatartással is megadható⁸⁸). A szóban is érvényesen létrehozható szerződések köre igen szűk⁸⁹, amely megállapításon még az Sztj. 2006 januárja óta hatályban lévő 45. § (3) bekezdésébe foglalt rendelkezése sem változtat. E szabály értelmében az egyéb nyilvánossághoz közvetítés jogának [Sztj. 26. § (8) bek.] szerző általi gyakorlása esetén a felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni, ha a műre a szerző elektronikus úton kötött és rögzített szerződéssel enged további felhasználást. Azaz ez a rendelkezés is csak igen szűk körben jelent megoldást.

Ebből viszont az fakad, hogy a gyakorlatban *kimagaslóan magas azon esetek száma*, ahol a felek között alakilag érvénytelen szerző-

Az azonban kétségtelen, hogy mind az out-of-commerce, mind az árva művek helyzete rávilágít arra a központi kérdésre, hogy a mű *hasznosítása feletti kontrollt* milyen módon gyakorolhatja a jogosult: az „ingyenes licencek” mellett a jog nem gyakorlásából is levonhatunk-e erre nézve következtetéseket, illetve ahhoz milyen jogkövetkezményeket fűzhetünk.

dés jön létre. Az alaki okokból fakadó semmisség miatt előállt bizonytalan jogi helyzetek azért érdemelnek kiemelt figyelmet, mert

szükségességét [Sztj. 45. § (3) bek.]⁹⁵, azt azonban a digitális világ igényeihez, a gördülékeny jogosítást lehetővé tételéhez képest a szükségesnél jóval szűkebb körben valósította meg. Ez még akkor is így van, ha az írásbeliség követelményét nemcsak a felek vagy képviselőik által aláírt okirat elégíti ki, hanem a Ptk. 6:7. § (3) bekezdése alapján egyéb jognyilatkozat is az ott meghatározott feltételek teljesítése esetén.

Elismerve, hogy az írásba foglalásnak komoly garanciális szerepe van, nem feltétlenül az írásbeliség követelménye alóli újabb kivételek jelenthetnek megoldást. A szerzői jogi felhasználási szerződésekre, valamint a felhasználási szerződésekkel kapcsolatos valamennyi nyilatkozatra nézve megfogalmazott írásbeliség követelményének a fontossága a digitális korban sem csökkent, viszont az Sztj. 45. § (3) bekezdése alá tartozó esetkör bővítése, a „szerzői jogi írásbeli alakosság” konstituálása szélesebb körben is indokolt lehet.

A szerzői jogra különösen igaz Sólyom László azon megállapítása, mely szerint „szaporodnak az olyan tényállások, amelyekre egyszerűen nincs még kielégítően megalapozott és többségileg legalább megtúrt válasz. Különösen a technika lehetőségei, a fejlődés sebessége múlja felül azt, amit a társadalom erkölcsileg feloldozni képes. Ezt az úrt a jog tölti ki – sokszor kényszerül kitölteni.”⁹⁶ Részben ebből is fakad, hogy a felemlésnek, rugalmatlannak tűnő szabályozás hibáért sokszor olyan, hosszú évtizedek alatt kidolgozott garanciális rendelkezéseket hibáztatunk, mint a szerzői jogról történő lemondás tilalma. Holott nem a jogról való lemondás tilalma – de még csak nem is a szerzői jog átruházhatóságának tilalma – az a jogintézmény, amely egy modern, rugalmas szerzői jogi szabályozás útjában áll. Kétségtelen, hogy a jogosult számára megfelelő mozgásteret kell biztosítani akarata kifejezhetőségéhez, és a forgalomképesség gyakorlati igényeit is ki kell szolgálni. Ehhez azonban a joggyakorlás egyszerűsítése és modernizálása tűnik a megnyugtatóbb iránynak.

Önmagában az alakilag érvénytelen felhasználási szerződések tömeges előfordulása is aggasztó körülmény, témánk szempontjából azonban még inkább égető kérdés, hogy bár a jogalkotó felismerte az alaki könnyítés szükségességét [Sztj. 45. § (3) bek.], azt azonban a digitális világ igényeihez, a gördülékeny jogosítást lehetővé tételéhez képest a szükségesnél jóval szűkebb körben valósította meg. Ez még akkor is így van, ha az írásbeliség követelményét nemcsak a felek vagy képviselőik által aláírt okirat elégíti ki, hanem a Ptk. 6:7. § (3) bekezdése alapján egyéb jognyilatkozat is az ott meghatározott feltételek teljesítése esetén.

Jegyzetek

- 1 Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (a továbbiakban: BUE).
- 2 BUE 5. cikk (2) bek.; a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 9. § (1) bek.
- 3 Sztj. 9. § (2) bek.
- 4 Sztj. 9. § (3)–(6) bek.
- 5 1100/1997. (IX. 30.) Korm. h. szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról 3. pont d) alpont.
- 6 Sztj. 16–32. §-okhoz fűzött indokolás: „Garanciális szabály a jognyilatkozatok írásba foglalásának alaki követelménye”.
- 7 Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem történeti fejlődése. In: Lontai Andre – Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, 2012. p. 153.
- 8 Törő Károly: Személyhez fűződő jogok. In: Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990. p. 52.
- 9 Gács Anna: Miért nem elég nekünk a könyv: A szerző az értelmezésben, szerzőségkonceptiók a kortárs magyar irodalomban. Kijárát, 2002.
- 10 „Egy olyan szövegvilágban viszont, ahol a szerző és az egységes mű tekintélye meginog, az olvasás, az értelmezés determinálatlan, produktív tevékenységként tűnik fel.” „A szerző halála az olvasó születése” – a cím által sugalltak ellenére az olvasó és a szerző nem ellenségek, Barthes kritikája pedig nem az alkotó tevékenységét, hanem szövegelméleti szempontból a szövegek értelmezésének alkotók általi meghatározottságát támadja. Barthes, Roland: A szerző halála. In: Barthes, Roland: A szöveg öröme. Irodalomelméleti írások. Osiris, 1996. Ld. részletesen: Z. Varga Zoltán: Szöveg – mű, olvasás – írás. Roland Barthes szövegelmélete negyven év múltán. Literatura 2013/3.
- 11 Handke, Christian: The economics of copyright and digitalisation – a report on the literature and the need for further research. Providing government with strategic, independent and evidence-based advice on intellectual property policy. 2010/3. <http://goo.gl/1wbZix.39>. [2017.06.06.]
- 12 Naughton, John: From Gutenberg to Zuckerberg. Disruptive innovation in the age of the internet. Quercus, 2012.
- 13 Szabó Miklós: Ars iuris. A jogdogmatika alapjai. Bótor, 2005. p. 231.
- 14 Landi Balázs: Emberkép, magatartásmérték, felelősség. Iustum Aequum Salutare 2016/1. pp. 57–58.

- 15 Zlinszky János: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez. Magyar Jog 2001/8.
- 16 Ld. még Menyhár Ady: Ujlaki László: A jogláztsat és megjelenési formái a magyar civilisztikában. Jogtudományi Közlemények 2002/4.
- 17 EBH 2005. 1201., BH 2005. 143., SzJSZT 2/2001. – Engedélyezési és kivetelezési terv egymáshoz való viszonya a megváltoztatás és átdolgozás tükrében, SzJSZT 19/2002. – Az Európai Unió keretében elfogadott jogi aktusok magyar nyelvű fordításával kapcsolatos szerzői jogi kérdések, SzJSZT 35/2002. – Kórház terverdokumentációjának átdolgozása. Ld. Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagyközlöny szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, 2014. p. 119.
- 18 Faludi Gábor: A felhasználási szerződés. KJK, 1999. p. 80.
- 19 Új Ptk. koncepciója.
- 20 Apáthy István: A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból (Székfoglaló értekezés). Értekezések a társadalmi tudományok köréből, VI/3. MTA, 1885. pp. 8–9.
- 21 A jogszabályi és az élet-tényállás diszharmoniójának felszínre kerüléséről ld. Ujlaki László: A jogláztsat és megjelenési formái a magyar civilisztikában. Budapest, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 2001. 121.
- 22 Helle Porsdam (ed.): Copyright and other fairy tales. Hans Christian Andersen and the commodification of creativity. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2006.
- 23 Pl. a Tufamerica v. WB Music, vagy a VMG Salsoul v. Ciccone ügyekben. A samplingról bővebben: Mezei Péter: Digitális sampling az amerikai szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/3., a sampling intézményének hazai értelmezhetőségéről: Békés Gergely – Mezei Péter: A sampling megítélés a magyar szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2010/6.
- 24 Ld. újabbban Hugenholtz, P. Berndt: Flexible copyright: can EU author's right accommodate fair use? In: Stamatoudi, Irini (ed.): New developments in EU and international copyright law. Wolters Kluwer, 2016. pp. 432–433.
- 25 Pl. Okediji, Ruth: Toward an international fair use doctrine. Columbia Journal of Transnational Law 2000/39.
- 26 Ld. a hasonló kanadai megoldást, vagy a Reda-jelentés javaslatát egy rugalmasabb megoldásra, 33–66. pont.
- 27 Arewa, Olufunmilayo B.: The freedom to copy: copyright, creation, and context. University of California Davis Law Review 2007/2.

- 28 Lábady Tamás: A magánjog általános tana. Szent István Társulat, 2013. p. 110.
- 29 „I mean the same under »flexibility« what is determined as the original meaning of the adjective »flexible« in the Oxford dictionary: »able to bend easily without breaking.« [...] it also follows from the very concept of flexibility that there are also limits; if one tries to go beyond certain limits, the object, the legal means, etc. is not flexible anymore; it is broken. [...] broken rules not suitable to provide adequate protection.” Ficsor Mihály: TPMs and Flexibility („The Ability of Bending Without Breaking”) – Why Should the TPM Provisions of Bill C-32 Protect Access Controls and Prohibit „Preparatory Acts”? <http://www.iposgoode.ca/Ficsor-TPMs-and-Flexibility.pdf> [2017.06.02.]
- 30 Ezzel is összefüggésben Cheng-Davis a szerző szerepét – a tulajdonos helyett – a gondnokhoz hasonlítja, amely alapján például az integrációhoz való jogra támaszkodást ugyan csak szűk körben tartja elképzelhetőnek, de éppen a közjót érdekében végzett „gondnoki” tevékenységhez nélkülözhetetlennek tarja. „By recognising the artist's right to object to the »ultimate form of mutilation«, moral rights doctrine thus ensures that artists are encouraged to create in the knowledge that the law is on their side and that it serves to protect their creations, which in turn, sends a powerful message to those who possess art that art is to be cherished, nurtured and protected, and that they are stewards, not mere owners, of our cultural heritage.” Cheng-Davies, Tania: A work of art is not just a barrel of pork: the relationship between private property rights, moral rights doctrine and the preservation of cultural heritage. IPQ 2016/3.
- 31 Hasonlóan az Egyesült Államok abandonment intézményéhez, vö. pl. National Comics Publications, Inc. v. Fawcett Publications, Inc. et al., 191 F.2d 594 (2d Cir. 1951).
- 32 Hudson, Emily – Burrell, Robert: Abandonment, Copyright and Orphaned Works: What Does it Mean to Take The Proprietary Nature of Intellectual Property Rights Seriously? Melbourne University Law Review, 2011/3.
- 33 Pl. Turetzky, Matthew W.: Applying copyright abandonment in the digital age. Duke Law & Technology Review 2010/19.
- 34 Griffiths, Jonathan: Moral rights from a copyright perspective. in: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds.): Moral Rights in the 21st Century. The changing role of the moral rights in an era of

information overload. Larcier, 2015. p. 83.; Quaedvlieg, Antoon: Introduction. Trying to find a balance. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds.): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, 2015. p. 93. Az a posneri gondolat, hogy a szerzőihez fűződő jogokról való lemondás gazdasági szempontból éppen a jogosult számára is egyszerű lehet, ennek megfelelően esetről esetre kell az egyensúlyt meghatározni, mindkét megközelítés mellett kifejeződik, a kontinentális megoldásban a jog gyakorlásáról történő lemondás lehetőségével. Posner, Richard A.: The Little Book on Plagiarism. New York, Pantheon Books, 2007. pp. 108–110.

35 „A szerzői személyhez fűződő jogoknak közvetve szintén van versenyt befolyásoló szerepük. Tiszteletben tartásuk követelménye előmozdítja a verseny tisztességét, a megítélésről való tartózkodást; elősegíti az önálló kreativitást, gátolja a meglévő szellemi termékek való torzító visszaélést. Önálló műveket könnyen belátó módon gazdagítják nem csupán általában a kultúrát, hanem szorosabb értelemben a tudásalapú társadalmat is. Eredeti tudományos, műszaki művek, a felfedezések és találmányok, valamint más okjelek és egyéb gondolatcsövedékek azonosítható kifejezése előbbre viszi a versenyképesség szempontjából alapvető tájékozottságot, így az innovációs folyamatot is.” Boronkay Miklós – Boytha György – Csepely-Knorr Tamás – Szilágyi Pál: A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai, különös tekintettel a technikai fejlődés által támasztott kihívásokra. Versenyjogi Kutatóközpont, 2008. p. 8.

36 Ruijsenaars, Heijo: Protecting the integrity of broadcast signals. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds.): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, 2015.

37 A Creative Commons „atya”, Lawrence Lessig fogalmazott úgy a mozgalmát ért vadakra, hogy közösségek tagjai nem „kommunisták”, hanem „kommonisták”. Douglas, James: Introduction – does copyright have limits: Eldred v Ashcroft and its aftermath? Queensland University of Technology Law and Justice Journal 2005/2. 217.

38 Ahogyan Nagy Balázs rámutat: „A posztmodern irodalomelmélet egyes irányzataival összefüggésben eltörlődik a hangsúly a szerzőközpontúság felől a szövegközpontúság felé. Azonban ez a hangsúlyeltolódás az elektronikus közegben minden irodalomelméleti irányzattal függetlenül is bekövetkezik, pontosan a korpusz sajátosságaihoz adódóan.” Nagy Balázs: A virtuális szerző. Spanyolnátha Művészeti Folyóirat 2008/1. p. 2.

39 Ahogyan a nagykommentár hangsúlyozza, a jogalkotó „társadalmi érdeket sértőnek vagy veszélyeztetőnek ítéli az élők közötti jogát ruházást, s ugyanígy a szerző (sőt a társadalom) számára a jog megszünésével járó joglemondást is. Ennek indoka a szerző és műve közötti eszmi kapcsolatot, az itt védendő társadalmi érdekek az alkotás egyéni és társadalmi folyamata, a meglévő művek hitelisége.” Gyertyánfy Péter (szerk.): i. m. p. 94.

40 Gyertyánfy Péter (szerk.): i. m. p. 118. Az Sztj. ezt garantáló speciális rendelkezését: Sztj. 30. § (5) bekezdés, Sztj. 36. § (1) és (3) bekezdés, Sztj. 37. §, Sztj. 67. § (3) bekezdés, Sztj. 59. § (1) bekezdés, Sztj. 65. § (2) bekezdés.

41 Nagy Balázs: i. m. p. 2.

42 Authors Guild v. Google, Inc., 05 Civ. 8136 (DC).

43 Dudás Agnes: Creative Commons – közjó vagy közellenesség? Infokommunikáció és Jog 2006/1.

44 Goldstein, Paul: Moral rights on the Internet. In: Brison, Fabienne – Dusollier, Séverine – Janssens, Marie-Christine – Vanhess, Hendrick (eds.): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, 2015. p. 299.

45 Menyhárd Attila: Fuzgalomképes személyiség? Menyhárd Attila – Gárdos-Orosz Zsuzsina (szerk.): Személy és személyiség a jogban. Wolters Kluwer, 2016. p. 71.

46 Az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012. október 25-i 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (Árvamű-irányelv), Sztj. IV/A. fejezet. Ld. még Grad-Gyenge Anikó: Újra az árva művekről. Infokommunikáció és Jog 2011/45., Gyenge Anikó: Elárvult jog nevelőszülöt keres. Magyar Jog 2009/3.

47 Gervais, Daniel – Renaud, Dashiell: The future of United States copyright formalities: why we should prioritize recordation, and how to do it. Berkeley Tech. Law Journal 2013/28.

48 Ginsburg, Jane C.: Berne-forbiddnen formalities and mass digitization. Boston University Law Review 2016/96.

49 Megjegyezzük, hogy önmagában a BUE előírására való hivatkozás nem lehet az akadály egy, a digitális korhoz igazodó megoldás kidolgozásának. A nemzetközi egyezmény felülvizsgálatát már tíz évvel a megalkotását követően is a technikai változások indokolták (Benárd Aurél – Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. KJK, 1973. p. 375.), azóta pedig száztíz év telt el.

50 Mindennek különös jelentősége van, hiszen – ahogyan az OFCOM felméréséből is kiderül – a fogyasztók nagyjából fele bizonytalan az elérhető tartalmak jogszerű felhasználhatóságának módjában, terjedelmében. Ld. OFCOM: Online co-

pyright infringement tracker benchmark study Q3 2012. 2012. november 12. <https://goo.gl/15fUj5> [2017.06.06.]

51 Hilty, Reto M. – Köklü, Kaya: Limitations and exceptions to copyright in the digital age. Four cornerstones for a future-proof legal framework in the EU. In: Irini Stamatoudi (ed.): New developments in EU and international copyright law. Wolters Kluwer, 2016. p. 292.

52 Grad-Gyenge Anikó: Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre. Médiatudományi Intézet, 2015. p. 111.

53 Faludi Gábor: A szerzői művek részleges közkinccsbe adása. In: Kisfaludi András (szerk.): Liber Amicorum. Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére. ELTE AJK, 2007. pp. 186–190.

54 Arewa, Olufunmilayo B.: i. m.

55 Sganga, Caterina: Right to culture and copyright: participation and access. In: Christophe Geiger (ed.): Research handbook on human rights and intellectual property. Edward Elgar, 2015. p. 560.

56 Grad-Gyenge Anikó: Vázlat a nyílt hozzáférés és a szerzői jog kapcsolatáról Magyarországon. In: Barzó Tímea – Juhász Ágnes – Leszkoven László – Pusztahelyi Réka (szerk.): Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára. Novotni, 2015. p. 203.

57 Az érdekek sajátos ütközésére ld. Molnár István – Németh Gábor: Egyetemi szellemi tulajdon-védelem és ipari kapcsolatok a nyílt innovációs közegben: open access vagy monopoljogok? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/5.

58 Ficsor Mihály: Moral rights in a globalised world. In: Fabienne Brison – Séverine Dusollier – Marie-Christine Janssens – Hendrick Vanhess (eds.): Moral rights in the 21st century. The changing role of the moral rights in an era of information overload. Larcier, 2015. p. 194.

59 Grad-Gyenge Anikó – Mezei Péter: License contracts, Free Software and Creative Commons in the Hungarian law. In: Metzger, Axel (ed.): Free and Open Source Software (FOSS) and other alternative license models: A comparative analysis. Springer, 2015. pp. 235–250.

60 Ez a funkcionális alkotások esetében különös jelentőséggel bír.

61 Sztj. 42–57. §-okhoz fűzött indokolás.

62 Menyhárd Attila: i. m. p. 82.

63 Sztj. 58. § (3) bek. szoftver, Sztj. 61. § (2) bek. adatbázis, Sztj. 63. § (1) bek. reklámozás céljára megrendelt mű, Sztj. 66. § (1) bek. filmalkotás. Ld. még: Faludi Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar jogban. Magyar Jog 1995/3.

64 1100/1997. (IX. 30.) Korm. határozat szerzői jogi jogszabályaink felülvizsgálatáról 2. c) pont.

65 Bérczes László – Gyenge Anikó (szerk.) – Lendvai Zsófia: A szerzői jogi jogsértések esetén alkalmazható jogi eszközökről. Segédanyag a joggyakorlat számára. ASVA, 2007. p. 31.

66 „... a szerzői vagyoni jogok elidegeníthetlenségének – legalább is főszabályként történő – fenntartása (I. Sztj. 9. §) szükségessé teszi a felhasználási szerződés szabályainak nagyfokú liberalizálását. Ennek következménye, hogy az Sztj. alapján bármely műfajta esetében lehetséges a kizárólagos, a teljes védelmi időre szóló és harmadik személynek átengedhető jogot szerzett felhasználót olyan jogi helyzetbe juttatni, hogy az gyakorlatilag a jogát ruházással legyen egyenértékű.” Sztj. 15/10. – Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részeként képező általános szerződési feltétel alapján. További érdekes aspektusait ld. Sztj. 2/2005. – Szerzői felhasználási jogok sorsa gazdasági társaság jogutód nélküli megszünés esetén.

67 Faludi Gábor: A licenca szerződés. PJK 2008/2.

68 Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/3.

69 Gyertyánfy Péter: Boytha György pályája és a szerzői jog természete. In: Csehi Zoltán (szerk.): Boytha György válogatott írásai. Gondolat, 2015. p. 291.

70 Legeza Dénes István: „Egyszer mindenkorra és örökön” A szerzői jog és forgalomképesége Magyarországon a reformkortól 1952-ig. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, 2017. p. 198.

71 E hatás kiküszöbölése érdekében létezik a magyar jogrendszerben az életműszerződés titluma is [Sztj. 44. § (1) bek.].

72 A Bizottság Ajánlása (2006. augusztus 24.) a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (2006/585/EK).

73 C-301/15. sz. Marc Soulier és Sara Doka kontra Ministre de la Culture et de la Communication és Premier ministre ügyben 2016. november 16-án hozott ítélet 45. pont.

74 Ez az óvatosság nem csak Európára jellemző: a Google Books ügyben „Chin bíró szerint a szerző azon kizárólagos joga, hogy műve hasznosításáról bármikor döntson, megkérdőjelezhetetlen – határidőhöz nem köthető – alapélete a szerzői jognak. Vagyis egyrészt az, hogy a szerzői jogosultnak nem arról kelljen döntenie, hogy kívánja-e másnak engedélyezni műve hasznosítását, hanem arról, hogy nem kívánja-e engedélyezni a felhasználást, másrészt az, hogy e döntés elmu-

lasztása esetén végleg elessék engedélyezési jogának gyakorlásától, egyértelmű üzenetet mutat az amerikai törvényi joggal és joggyakorlattal.” Mezei Péter: A szerzői jog jövője (is) a tét – gondolatok a Google books könyvdigitalizálási projektről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011/5.

75 Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv végrehajtásáról (2014/2256(INI) szövege) (Reda-jelentés) (31) pont.

76 Ez ma új lendületet kapott, de természetesen nem új keletű felismerés: „A szerzők, saját érdekeiktől ösztönözött lendülettel, maguk is sokat segítenek műveik terjesztésében.” Varga Sándor: A Magyar Könyvkereskedők Egyesületének alapítása. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1980. p. 40.

77 Ld. pl. az Europeana projektet és a Google Books tevékenységét.

78 Volmer, Timoty: Ancillary Copyright: bad for both end-users and creators. <https://goo.gl/U8tLHo> [2017.06.06.]

79 SzJSZT 2007/36. – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az Internet útján.

80 „... a jogalkotó egyre intenzívebben avatkozik be a privátautónoia viszonyba. Erre a folyamatra már Szedlits is utalt, aki ezt a folyamatot csak átmenetinek tekintette. Reményei szerint »a rendkívüli körülmények elmúltával a magánjog visszanyeri eredeti tisztaságát. [...] A válságjog nem gazdagítja a magánjog anyagának, hanem annak ideiglenes felülgészítése. Betegség, melyből előbb-utóbb ki fogunk gyógyulni.« Lábady Tamás: i. m. p. 22–23.

81 Hargreaves, Ian: Digital opportunity. A review of intellectual property and growth. May 2011. <https://goo.gl/CglZvn> [2017.06.06.] p. 28–35.

82 Ld. Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a digitális egységes piacon a szerzői jogról, Brüsszel, 2016.9.14. COM (2016) 593 (a továbbiakban: Irányelv-javaslat) (14)-(17) preambulumbekzdéseit és 4. cikkét, amelyben ez az elv nem látszik tükröződni.

83 „As a hub for online music licensing we offer digital service providers and rights owners an integrated one-stop shop solution, providing a unique response to the challenges of the digital music marketplace.” <http://www.armoniaonline.eu/> [2017.06.06.]

84 Hargreaves, Ian: i. m. p. 28.

85 Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: Közös jogkezelés az audiovizuális médiában. Médiatudományi Intézet, 2014. p. 41.

86 Gyertyánfy Péter (szerk.): i. m. p. 258.

87 A korábbi gyakorlattal ellentétben egy kézirat könyvkiadónak történő megküldése is csak a mű nyilvánosságra hozatalához adott hozzájárulásnak tekinthető a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályok alapján.

88 SzJSZT 37/2000/1-2. – Festmények reprodukciójának aukciós katalógusban való engedély nélküli közzelése; az okozott vagyoni hátrány; tulajdonjog és szerzői jog viszonya.

89 Sztj. 60. § (5) Nem kötelező a szoftver felhasználására vonatkozó szerződés írásba foglalása a szoftver műpédányának a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén.; 62. § (5) Nem kötelező az adatbázis felhasználására vonatkozó szerződés írásba foglalása az adatbázis műpédányának a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén.; 45. § (2) Nem kötelező a szerződés írásba foglalása nappalban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött szerződés esetén.

90 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.671/2011/4., Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4., C-457/11. sz. VG Wort kontra Kyo-cera Mita Deutschland GmbH és társai ügy. SzJSZT 34/2002.

– Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzőt megillető jogdíj mértéke. „Hangsúlyozza az eljáró tanács, hogy a fenti következtetés csak egészen kivételes esetekben, olyankor minősülhet helyesnek, amikor a szerző »beleegyező« tartalma ráutaló magatartása nem csak a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásként (Sztj. 10. §), hanem kifejezett felhasználási engedélyként minősülhet. E kivételes eseteket arra a körre kell korlátozni, amikor a szerző maga valósítja meg a célzott felhasználási cselekményt, vagy ahhoz elválaszthatatlanul kapcsolódó magatartást tanúsít. A műpédány felhasználónak való átadása általában soha nem minősülhet felhasználási engedéllynek. Itt azonban több történt. A szerző maga többszörözte és állította ki művét.”

91 A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:113. §.

92 Ptk. 6:110. § (1) bek. a) pont.

93 Gyertyánfy Péter (szerk.): i. m. p. 260.

94 Vö. BDT2006. 1468. Amennyiben a szerződés jövőben megalkotásra kerülő szerzői mű elkészítésére irányul, vélelem szól amellett, hogy az átadott szerzői művet a megrendelő felhasználhatja, a megállapodás egyúttal felhasználási szerződés. Vélelem szól ezért amellett is, hogy a szerződésben kikötött díj a felhasználás ellenértékét (a szerzői jogdíjat) is magában foglalja. Ennek ellenkezőjét a szerzőnek kell bizonyítania.

95 Grad-Gyenge Anikó: Vázlat a nyílt hozzáférés ... i. m. p. 9.

96 Solyom László: Mit szabad és mit nem? Capriccio polgári jogi témákra. Valóság 1985/8.